
EL MON REFERENCIAL OCCITÀ A *CAMINS DE FRANÇA*, DE JOAN PUIG I FERRETER

MARC COLELL I TEIXIDO
Marc.ColellTeixido@glasgow.ac.uk
Universitat d'Ais-Marsella

Resum: La segona part de *Camins de França*, de Joan Puig i Ferrerter, és rica en referents de la cultura occitana. Aquest fet s'explica per dos motius: l'un, que la narració d'aquesta segona part té lloc en terres occitanes. I l'altre, que en el moment que ocorren els esdeveniments narrats per l'autor, al començament del segle XX, Mistral obté el premi Nobel, una fita per a les lletres en llengua d'oc. L'objectiu d'aquest treball és, per tant, estudiar la presència d'aquests referents al text. En un primer moment, i a tall d'introducció, s'analitza el ressò que el Felibritge, el moviment de ressorgiment occità capitanejat per Mistral a mitjan segle XIX, té als Països Catalans a l'època que retrata el literat. En segon lloc, el gruix de l'anàlisi el compon l'estudi dels elements de cultura occitana presents a la narració. Els elements que s'hi reflecteixen són d'indole diversa (literaris, culturals i també geogràfics), l'àmplia majoria circumscrits dins d'un àmbit estrictament provençal. En especial, la influència en l'escriptor de la Selva de Frederic Mistral i Alphonse Daudet. A la darrera part, que clou el text, se sintetitza la inclusió dels referents de l'imaginari occitanoprovençal a l'obra, ressaltant, d'una banda, quina rellevància té el felibrisme en la formació literària de Puig i Ferrerter i, de l'altra, el fet que després d'aquest recorregut geogràfic i literari per la Provença, el punt de vista de l'autor respecte a l'herència mistraliana sembla haver canviat, ja que la lectura deixa entreveure la pèrdua d'una certa idealització. Aquesta constatació no és gens secundària si recordem que entre els episodis narrats i la reescriptura posterior s'han escolat més de trenta anys, cosa que permet afirmar que la narració, malgrat poder-se considerar una obra pretesament d'aprenentatge, és, en realitat, una obra de maduresa.

Paraules clau: Puig i Ferrerter, Provença, Occitània, Modernisme, Felibritge.

THE OCCITAN REFERENTIAL WORLD IN JOAN PUIG I FERRETER'S *CAMINS DE FRANÇA*

Abstract: The second part of Joan Puig i Ferrerter's *Camins de França* is rich in references from the Occitan culture. This is due to two reasons: the first one, this second part takes place in the Occitan area. The second one, during the period in which the events narrated by Puig occur, at the beginning of the twentieth century, Mistral is awarded the Nobel Prize, a milestone for Occitan literature. That is why this work aims to study the presence of these references in the text. Firstly, as an introduction, we analyse the significance of Félibrige, the movement of Occitan revival led by Mistral during the mid-nineteenth century, throughout the Catalan-speaking countries in the period portrayed by the writer. Secondly, the main part of the analysis is focused on the elements of Occitan culture appearing in the text. These elements have a diverse nature such as literary, cultural and geographic, most of them strictly attached to the Provençal field. In particular, the

influence of Frédéric Mistral and Alphonse Daudet over Puig. The final part is a synthesis of references from the Occitan and Provençal world in this book, which emphasises, on the one hand, the importance of Félibrige in Puig i Ferrer's literary formation and, on the other hand, the likely change of the writer's point of view about Mistral's literary heritage after his geographic and literary voyage through Provence, since the narration denotes the loss of a certain idealisation. This statement is not irrelevant if we take into account that thirty years go by between the narrated episodes and the subsequent rewriting. This lets us conclude that, despite this text being considered an early work, it is, in actuality, a mature work.

Key words: Puig i Ferrer, Provence, Occitania, Modernism, Félibrige.

Els anys 1903-1904 Joan Puig i Ferrer (la Selva del Camp, 1882-París, 1956) emprèn un viatge per terres occitanes amb l'anhel de conèixer personalment el poeta Frederic Mistral. El desig de l'escriptor és travessar a peu l'Estat francès fins arribar a París. Els records d'aquest periple són la gènesi de «Libertat i poesia», la segona part del volum de caire memorialístic *Camins de França*, una reelaboració literària de les beceroles de l'autor en el camp de les lletres, a Reus i Barcelona, i de les seves peripècies en territori francès, publicat a l'editorial Proa el 1934. La segona part s'interromp en el moment en què Puig i Josep, el seu company de viatge, han deixat Occitània enrere i, un cop sobrepassades Valença i Lió, s'endinsen en el que podríem anomenar la França «estricta». No és d'estranyar que la fi del text autobiogràfic se situï a l'instant en què a Lió emprenen el recorregut del riu Saona –al llibre citat amb la forma francesa Saône– i deixen enrere el del riu Roine, que els ha acompanyats des d'Arlle. Cal destacar la importància d'aquest riu en l'imaginari occità, en especial a l'obra de Frederic Mistral (*Mireia*, el *Poema del Roine*).

Aquest treball pretén analitzar la presència de referents de la cultura occitana, en particular de la produïda en llengua d'oc a la Provença, a la segona part d'aquesta obra i veure la manera en què es vehiculen. Aquesta acotació es deu al fet que els episodis que transcorren a Occitània són narrats exclusivament en aquesta part. Cal tenir en compte que al tombant del segle XX, quan tenen lloc els esdeveniments narrats per Puig i Ferrer, la literatura occitana assoleix el punt àlgid del seu ressorgiment contemporani, arran del lliurament a Mistral del premi Nobel el mateix 1904. Tanmateix, aquest fet, tot i ser estrictament coetani, no és esmentat en el text per Puig i Ferrer, la qual cosa ens fa pensar que la visita al poeta s'esdevé amb anterioritat, el 1903.

Puig, tal com ell mateix explica al primer volum de *Camins de França*, forma part del cenacle literari capitanejat pel llibreter i escriptor Josep Aladern, pseudònim de Cosme Vidal, animador del moviment modernista a Reus, cercle que coneixem com la colla de Reus. Aladern, tal com desenvolupa August Rafanell a *La il·lusió occitana*, és el portaveu al Principat de les idees de Prospèr Estieu i Antonin Perbosc, dos escriptors llenguadocians impulsors de la revista *Montsegur* i representants del felibritge republicà. Aquest corrent s'oposa al felibritge rodanenc, que aplega escriptors realistes i catòlics, al qual s'identifica Mistral. Puig (1934: 431) a *Camins* esmenta l'amistat entre els dos literats i Aladern. D'ençà de la fundació del moviment, el maig del 1854, el felibrisme havia mantingut un vincle molt estret amb la Renaixença romàntica catalana, fins al punt que els felibres participaven als Jocs Florals de

Barcelona. En aquesta època, com és sabut, existeix un corrent que defensa que la llengua parlada al nord i al sud de les Corberes és la mateixa, sota la denominació habitual de llemosí. Així i tot, a mesura que el moviment al Principat va adquirint un caràcter polític, sobretot a les acaballes del segle XIX, a partir de l'aprovació de les Bases de Manresa (1892), el felibritge més conservador, representat per Mistral, es va allunyant progressivament del moviment català. Paral·lelament, al Llenguadoc, precisament de la mà de Estieu i Perbosc, va sorgint un felibrisme de caire més progressista, que no se circumscriu en el triangle geogràfic format per Avinyó, Ais i Arle, i que defensa una reforma de l'ortografia occitana, basada en l'etimologia i no pas en la fonètica, com era el cas de la codificació emprada per Mistral, no subordinada a la grafia francesa i amb voluntat integradora de tots els parlars que la conformen. En aquest vessant, és interessant destacar la declaració dels felibres federalistes llegida al cafè Voltaire de París (1892), que preconitza una descentralització de l'Estat i l'oficialitat de l'idioma. Cal recordar que un dels aspectes que entrebanca la unitat d'acció entre occitans i catalans en aquesta època és el model lingüístic mistralià, que els catalans senten aliè i molt allunyat. És evident que Puig i Ferrer, gràcies al seu amic Aladern, devia conèixer de primera mà aquesta bipolarització (provençalistes mistralians i occitanistes llenguadocians) que es produïa al tombant del segle XX, i que conegués la posició d'aquest darrer.

Això no obstant, si recorrem les planes de *Camins de França*, el que sorprèn és que, des d'un punt de vista cultural, totes les referències que esmenta Puig i Ferrer se circumscriuen en un àmbit estrictament provençal. En un primer moment, podríem trobar-hi una explicació merament geogràfica: gairebé tot el viatge que Puig fa a peu, des de Marsella fins a Valença, passa en terres de la Provença. Tanmateix, fora de l'abast geogràfic, quan fa al·lusió a la cultura i a la literatura autòctones, és curiós veure que no empra mai el topònim «occità» ni el terme històric «Occitània», tot i que per força l'havia de conèixer atès el contacte que el seu mestre Aladern mantenia amb els occitanistes federalistes, els primers que posen en circulació el concepte de «pàtria occitana». Ja sabem que el terme «Occitània», derivat del mot «oc», el país de la llengua d'oc, és més discutit, per la manca d'unitat política històrica dels territoris que abraça, que el terme «Provença», que té al darrere l'entitat històrica fefaent del Comtat de Provença. Anem a pams, però, i centrem-nos, d'entrada, en els topònims geogràfics: l'ús que en fa Puig no és del tot coherent. En un principi, hauria d'emprar les formes catalanes que compten amb una certa tradició d'ús i, si no és el cas, les formes occitanes o provençals. Així i tot, l'ús que en fa és molt més caòtic. Així, al costat de les formes catalanes com ara Marsella, Avinyó, Nimes, Mallana o la Camarga, privilegia les formes franceses Aix, Valence, Sète o Arles, en detriment de les històriques occitanes Ais, Valença, Seta o Arle, que coincideixen en tots aquests quatre exemples, com és d'esperar, amb les catalanes. En algun cas trobem traduccions maldestres del francès, com el cas de «Nostra Dona de la Guàrdia», en lloc de «Nostra Senyora de la Guàrdia» o de vacil·lacions en l'ortografia com ara el riu «Douranço», si bé la grafia clàssica assenyala «Durença» o la mistraliana «Durènço». Sigui com sigui, aquesta vacil·lació és un mal del temps, ja que a principi del segle XX la codificació hegemònica era la proposada per Mistral i les noves propostes sorgides al si de la revista *Montsegur* tot just comencen a despuntar. Recordem que la reforma ortogràfica de Loís Alibert, que pren com a model la grafia clàssica, és molt posterior i no s'instaura fins al 1935. De fet, tal com reconeix ell mateix, Puig té un

coneixement deficient de l'occità: «Ignoro el provençal, tot just si puc expressar-me en francès» (Puig 1934: 449).

Una mostra de la inexistència d'un imaginari occità global en l'obra de Puig és el fet que, en evocar els seus referents literaris, només en cita tres d'occitans: Frederic Mistral, Alphonse Daudet i Josèp Romanilha, tots tres provençals; el primer de Mallana, el segon de Nimes, i el tercer de Sant Romieg de Provença, però molt vinculat a Avinyó. Amb tot, Daudet és un escriptor d'expressió francesa perquè desenvolupa la seva carrera literària més enllà del Loira.¹ Pel que fa a Mistral, Puig parla, és clar, del poema èpic *Mireia* o de l'epopeia heroica *Calendau*, inspirada en la vida dels pescadors de Cassis, de la qual forma part el poema de la *Coupo Santo*,² esdevingut himne oficiós del felibritge, i per extensió, de la Provença, de la llegenda d'origen medieval *Nerta* i d'*El poema del Roine*. De *Mireia* en parla especialment en relatar l'època que es fa llogar de jornalier en un mas de la Camarga. El mas de la família de *Mireia* és situat a la mateixa Camarga i Vicenç, el pretendent, és un cisteller de Sant Martin de Crau. *El poema del Roine*, que té com a protagonistes els barquers que es dedicaven al transport fluvial per aquest riu abans que el ferrocarril o altres mitjans el fessin passar a millor vida, és esmentat al llarg del trajecte que Puig i el seu company fan remuntant el curs del Roine. I *Nerta*, un relat ubicat a l'Avinyó de l'època dels papes, és evocada per l'escriptor al seu pas per la ciutat pontificia. Aquestes referències demostren que Puig era un bon coneixedor de l'obra de Mistral. Tant és així que la descripció del paisatge provençal i l'aspecte central que ocupa el riu Roine en el relat puigferratí (per anar des d'Avinyó fins a Lió Puig i el seu amic, Josep, van resseguir la vall del riu) estan fortament imbuïts per les lectures de l'obra de l'escriptor de Mallana.

Quant a Daudet, en parla durant l'estada a Arle, quan evoca la peça teatral *L'arlesiana*,³ i a Nimes, vila natal de l'escriptor francès. Tot i que esmenta diverses de les seves obres, com ara *Els records d'un home de lletres*, *Trenta anys de París*, *Poqueta cosa* o *Safo*, les dues obres que marquen més Puig i Ferrater, si hem de fer cas del nombre de voltes que les esmenta, són l'aplec de contes de temàtica provençal *Les lletres del meu molí* i *Tartari de Tarascó*, una novel·la d'evocació fantàsica i exòtica, amb grans pinzellades d'humor burlesc. Molts anomenen aquesta obra el Quixot provençal. *Les lletres del meu molí*, gairebé totes, relats apareguts en revistes periòdiques com fou inicialment el cas de *Camins de França*, són una sèrie de textos que Daudet escriu a partir dels seus records d'infància a la Provença i dels sojorns efectuats a Fontviella, a tocar d'Arle, on situa imaginàriament el molí que posseeix el narrador. Les històries, si bé tenen un base realista, el paisatge provençal, se situen a mig camí entre la realitat i la fantasia, producte de la ficcionalització dels records de l'autor. Aquestes lletres donen una visió determinada de la Provença: un espai poètic que evoca una Provença llegendària, adreçada a un públic parisenc. Mistral va felicitar Daudet i li digué que havia resolt amb un talent meravellós un problema difícil: «escriure el francès en provençal». Per Daudet, el francès és París, on viu —la realitat— i l'occità és la infància, la fantasia, el somni, la

¹ Daudet pertanyia a una família de l'alta burgesia. Els pares li havien prohibit que parlés en «patuès» i a 9 anys emigra amb la família a Lió. Així i tot, aprendrà occità conversant amb els fills de les zones rurals de la rodalia de Nimes.

² Vas de plata cisellada que un grup de catalans, per subscripció popular, havien ofert el 1867 a Mistral en agraïment a l'acollida dispensada a Víctor Balaguer, exiliat a Provença per motius polítics.

³ Tragèdia inspirada en el suïcidi per desamor d'un nebot de Mistral, que l'escriptor havia confessat en tota discreció a Daudet.

llibertat. Una altra analogia amb Puig si fem cas del subtítol del volum que ens ocupa: «Llibertat i poesia». Aquest procés, la reescriptura del record a partir de la percepció que l'escriptor té de la realitat per mitjà dels sentits és semblant a la que troben a la prosa de Puig en aquests *Camins de França*. Al llarg del relat veiem com Puig construeix una visió personalíssima de la geografia provençal, passada pel sedàs de la subjectivitat –un tret ben modernista– i pel de les lectures acumulades.

El cas de Josèp Romanilha és ben diferent del de Mistral i Daudet, atès que a diferència dels dos primers Puig l'esmenta d'esquiltlentes i no en cita cap de les obres. Aquest passatge el trobem en el moment que Puig és a Avinyó i passa per atzar per davant la impremta del poeta i editor. Puig el defineix així:

Roumanille [en francès], el gran amic de Mistral. Tots dos van crear la renaixença de la llengua, el moviment poètic provençalenc. L'un és universalment gloriós, l'altre un nom humil, només conegut pels iniciats. Com si a Catalunya diguéssim Verdager i Aguiló. (Puig 1934: 624).

Convé recordar que Romanilha havia estat professor de Mistral en un col·legi d'Avinyó i d'aquí sorgí l'amistat entre els dos personatges. Posteriorment, tots dos, juntament amb Teodor Aubanèu i quatre *trobaires* més, funden el felibritge. És autor dels *Contes de Provença*, una sèrie de relats al voltant de la vida i les tradicions de la població d'aquest territori.

A pesar de les referències a aquests tres autòctons, la major part d'escriptors que Puig esmenta al llarg de la segona part del volum, tret del rus Gorki, són literats de llengua francesa. Així, trobem al·lusions a Villon, Ronsard, Racine, Voltaire, Lafontaine, Alfred de Vigny, Alfred de Musset o Chamfort. La major part, poetes i dramaturgs. És conegut de tothom l'interès que Puig sentia en aquella època per la poesia i el teatre:

Si hagués estat segur que escrivint una estona cada nit, hauria arribat a crear un poema, un drama, unes pàgines immortals, no m'hauria dolgut passar l'existència com un pagès. (Puig 1934: 542)

Puig no aclareix enlloc si ha llegit Mistral en català o ho ha fet en algunes de les nombroses edicions bilingües occità-francès existents. El que sabem, tal com hem vist, és que no parla occità. La traducció de *Mireia* de Maria Antònia Salvà és posterior a la visita de Puig a Mistral, és del 1917. *Nerta* l'havia traduït Verdager el 1885, el *Poema del Roine*, Josep Soler i Miquel, el 1897, i *Calendau*, Josep Roca i Roca a les planes de «Lo Gai Saber» (1868-69). Pot ser, per tant, que Puig en conegués les versions i les hagués llegides. Sabem, en tot cas, el temor que sent que el poeta de Mallana no l'acabi d'entendre en català o que ell no arribi a seguir el seu interlocutor si s'expressa en occità. Per aquest motiu, quan té lloc la coneixença entre els dos personatges, acaben emprant el francès: «No ens entenem gaire parlant el poeta en provençal i jo en català, i emprem el francès» (Puig 1934: 455).

Un passatge revelador de la rellevància que Puig i Ferrer atorgava a la literatura occitana és el moment en què fa cap a una llibreria de vell d'Arle per procurar-se alguns volums de segona mà. Després d'haver adquirit obres de Sòfocles, Shakespeare, Racine, Voltaire o Pascal, confessa: «No se'm va ocórrer de comprar res de Mistral ni de Daudet. Em semblaven coses de poca importància al costat de les grans obres universals que havia adquirit» (Puig 1934: 527). Tot i que algunes planes abans, de camí a la casa de Mistral, l'havia qualificat de «poeta universal i humà a la manera dels grans poetes antics».

A mesura que avança la redacció del volum, fa la impressió que Puig duu a terme un procés de desmitificació de l'obra mistraliana i del paisatge provençal que, com veurem més endavant, havia quedat amarat d'aquesta mirada mitificada. Sense fer-ho obertament, amb les seves paraules sembla qualificar els autors occitanoprovençals de literatura localista.

Qui sap si és per aquest motiu —o aquesta n'és la conseqüència— que Puig i Ferrerter presenta la consciència cultural (que ja no nacional) occitana com una realitat molt desdibuixada per l'adscripció nacional francesa que aquestes alçades del temps ja ha esdevingut hegemònica. Convé recordar que el 1882 Jules Ferry havia promulgat l'escola laica obligatòria en francès per a tots els infants. Aquesta constatació, tal com indica Rafanell, demostra que la consciència d'unitat lingüística entre els Països Catalans i Occitània que els felibres i alguns catalanistes havien divulgat a mitjan segle XIX només existeix en cercles intel·lectuals molt reduïts i no ha aconseguit cap mena de penetració social. Així, tal com explica Puig, els provençals semblen ignorar l'existència de Catalunya. En intentar l'escriptor, per exemple, fer-los veure que igual que Verdaguer, Guimerà o Maragall són poetes catalans, perquè s'expressen en aquesta llengua, Mistral no és francès sinó un «cantor de Provença, l'animador de l'esperit provençal», en paraules de Puig, els dos interlocutors responen: «Però Mistral és un bon francès i els provençals tots som bons francesos. Mistral és una glòria de França... Vosaltres, així, no us sentiu espanyols?» (Puig 1934: 446)

En aquesta pregunta que sura a l'aire rau el rovell de l'ou de la divergència: la qüestió política. Això impossibilita, d'una banda, l'entesa franca entre catalans i provençals i incapacita, de l'altra, la creació d'un sentiment d'unitat occitana que abraça tot el territori lingüístic de la llengua d'oc. Ni els primers són lleemosins, per emprar la terminologia de l'època, ni els segons són occitans. Per la majoria de la població del nord de les Corberes, simplement uns són espanyols i els altres, francesos. Mentre el catalanisme fa el pas del terreny cultural i romàntic al polític, el provençalisme resta un moviment cultural estèril, l'única pretensió del qual és assegurar la supervivència de la llengua i l'ensenyament d'aquesta a l'escola. El que no s'adona, o no es vol adonar, és que aquest objectiu és impossible d'assolir dins de l'estat-nació francès, vist que l'homogeneïtzació lingüística i cultural és un dels pilars en què se sosté la construcció d'aquest marc nacional.

La desolació de Puig no pot ser més clara:

Aquests dos pagesos no han llegit les obres de Mistral. I si les han llegides, res o molt poques coses d'elles s'han incorporat a llur esperit. No semblen dur en ells res de provençal, almenys d'una manera conscient. Són dos 'demòcrates', dos 'republicans' irreligiosos, plens de prejudicis sobre la grandesa de la França liberal, el seu drapeau sagrat i el seu exèrcit brillant. [...] Per a ells, Mistral és, com el *drapeau*, una glòria de França. (Puig 1934: 447)

És cert que Mistral, potser a causa de l'auge del sentiment nacional francès arran de la Guerra francoprussiana del 1870, no va voler jugar mai la carta política i observava amb desconfiança les vel·leïtats federalistes d'alguns companys felibres. Ell es considerava bàsicament un home del *terroir* (un «vell senyor rural», segons les paraules de Puig). D'aquí que alguns catalanistes vuitcentistes titllin el moviment felibrista de «pairalisme». En aquesta concepció hi observem una certa diglòssia nacional: la Provença com a entitat inferior folkloritzada, i França com l'entitat nacional superior i veritable. És simptomàtic que l'allunyament entre el felibrisme i el catalanisme vagi acompanyat alhora d'un acostament entre les figures de Mistral i Teodor

Llorente, entre els quals es podrien establir, en aquest aspecte, molts punts en comú que convindria desenvolupar en un altre estudi.

Poc després del viatge de Puig i Ferrer per les contrades provençals, el 1907 Mistral es nega a donar suport a la revolta dels vinyaters del Llenguadoc (i també del Rosselló) contra la legislació de l'estat central en aquest àmbit. Es tracta d'un moviment anticentralista (i per això occitanista), interclassista, en el qual la llengua occitana i la catalana són presents. Alguns historiadors han afirmat que en aquest moment Mistral renuncia a dotar el seu moviment cultural d'un caràcter social i polític genuïnament occità o provençal. I, per tant, al fet que guanyi permeabilitat social.

En un moment de la conversa entre Puig i Mistral, a propòsit dels catalans, l'escriptor de Mallana declara: «Braus germans, els catalans! Tots som uns en el passat. El present, però, ens ha distanciat força...» (Puig 1934: 457). Una evidència que els camins empresos en aquell moment pels dos moviments són, com més va, més allunyats: els uns convençuts que el català és un llenguatge de cultura equiparable a qualsevol altra, els altres, que el provençal (o occità) s'ha de mantenir dins l'òrbita cultural i nacional francesa.

Pel que fa al terreny estrictament literari, la descripció que ens brinda Puig i Ferrer del seu viatge per terres occitanes no coincideix amb els paràmetres de la literatura memorialística de base realista. Hem d'ésser conscients que no ens trobem davant d'unes memòries *stricto sensu*, sinó més aviat d'unes planes autobiogràfiques reelaborades i literaturitzades. I encara que hagués pretès fer un exercici estricte de memòria, aquest no hauria estat possible, tenint en compte que entre els fets que relata i la data de publicació del llibre (la segona part, que és la que és objecte d'aquesta anàlisi, no havia estat publicada a la *Revista de Catalunya*) s'han escolat gairebé trenta anys. Vint-i-sis, segons afirma l'autor. I, si hem de fer cas a les observacions de l'escriptor, durant el viatge no va prendre cap quadern de notes per anotar-hi impressions ni records. Tot és a la memòria de Puig, o més ben dit, en una memòria passada pel sedàs de la seva invectiva i els seus referents literaris, de què ja hem parlat. D'aquesta manera, veiem que de bon principi estableix un clar paral·lelisme entre el paisatge del seu camp de Tarragona natal i de la Provença: «Em va fer gràcia trobar-me lluny de les cases, en plena carretera, entre vinyes i oliverars. Em semblava fer el camí de la Selva a Reus». (Puig 1934:422)

De tota manera, ràpidament queda decebut per una realitat que ell considera allunyada de la imatge que s'havia construït a partir de les lectures de Mistral i Daudet: «De Marsella a Aix no m'havia semblat trepitjar terra provençal. No havia trobat res que em recordés les belles descripcions mistralenques». (Puig 1934:422)

L'autor sembla buscar el paisatge d'encantament que s'ha construït fruit de les lectures. Quan arriba a Aix i s'assabenta que Mistral hi va cursar els estudis de Dret, tota la descripció de l'entramat urbà de la capital històrica de la Provença queda marcada per la força de la imatgeria del poeta de Mallana. En acabat, però, en abandonar la població, el paisatge torna a decaure en una mediocritat sobtada:

Em sorprenia, gairebé dolorosament, que la 'rica terra de Provença' fos aquell aspre sòl pedregós i eixut com una garriga, aquella arbrets raquífics que duïen al damunt la retorçada empremta dels vents. (Puig 1934: 430)

L'escriptor, doncs, es mostra decebut pel xoc entre imaginació i realitat: «Al cap de poques hores de trepitjar-la, vaig deixar de veure Provença com una terra poemàtica, que era com la veia de Barcelona estant, a través de les meves lectures». (Puig 1934: 433)

Amb tot, malgrat la dosi de realisme, l'autor no pot evitar llucar el paisatge a través dels referents literaris. Aquest mecanisme es reforça a mesura que els viatgers s'acosten a les ribes del Roine. Així, els paratges de les Arpilles, la Camarga, Sant Martin de Crau o la Durènça queden adscrits als versos de la *Mireia* de Mistral. Podem dir que Puig i Ferrater elabora una reconstrucció poètica de l'indret, primer, per mitjà de les seves lectures, i, posteriorment, pel seu do poètic. En aquesta qüestió, la finalitat del viatge, el viatge iniciàtic a partir del «vagabundeig», emprant la paraula triada per l'autor, semblen reforçar aquesta tesi: «I jo exultava d'ésser profundament, sincerament, materialment, en el cos aquesta vegada, allò que havia estat sempre en el fons de l'ànima, un vagabund». (Puig 1934: 487)

Un viatge iniciàtic, vital però també literari (moltes de les anècdotes que explica les incorporarà ficcionades en obres posteriors, com ell mateix explica), que curiosament posarà en negre sobre blanc a l'entrada de la maduresa.

Un altre element que inclou en descriure el paisatge mistralenc de Mireia i Vicenç és el vent, el mestral, tan característic de la zona: «Ens diuen que això [els espessos murs de xiprers] és per a protegir els conreus del terrible mestral, assot de la Provença» (Puig 1934: 439). Curiosament, en occità i francès el mot «mestral» és homòfon al cognom del poeta: mistral. Potser és una analogia atzarosa, però en tot cas reforça aquest identificació entre el paisatge i l'obra del poeta.

La identificació entre Puig i els autors és tal que s'arriba a plantejar la qüestió següent: «Potser seré jo un dia per a la meua terra quelcom de semblant al que són Mistral i Daudet per a Provença?» (Puig 1934: 451). En el fons, amb aquesta afirmació, Puig no cerca cap mena de notorietat pública, sinó que adopta Mistral i Daudet com a patrons en un moment (el de la narració, no pas el de l'escriptura) en què encara no ha trobat la seva pròpia via literària, malgrat haver publicat algun poema espars o haver col·laborat en publicacions periòdiques.

A tall de conclusió, podríem afirmar que tots els referents occitans de *Camins de França* hi són presents de manera velada, atès que no apareixen en tant que «occitans» sinó, en tot cas, com a «provençals». Això no obstant, si entenem «provençal» des d'una voluntat integradora, com una part del tot, i no excloent, aquesta etiqueta no en desmenteix la presència. D'aquests elements, els més comuns són la descripció de realitats geogràfiques, que, en comptes d'aparèixer com a realitats perfectament construïdes i autònomes, les trobem gairebé sempre com a elements subordinats als referents culturals i literaris de l'autor, en aquest cas, els que li són contemporanis. En el terreny que ens ateny, en especial autors d'entre la segona meitat del XIX i la primeria del XX: la major part felibristes, amb l'excepció de Daudet, que se n'havia desmarcat. En aquest sentit, Puig incorpora al text aquests referents occitans per la via de la contemplació i no en fa mai una reflexió conscient. De fet, actua com la majoria d'occitans de l'època, sense mostrar tenir-ne cap consciència explícita, o bé en parla com a simples elements fossilitzats pel ròssec del folklorisme.

Com acabem d'esmentar, aquests referents no van mai més enllà del camp cultural i no hi ha cap referència política. Ni a Occitània, ni tan sols a la Provença com a entitat al marge del món francès. El títol és ben explícit: *Camins de França*. Potser aquest tret no és més que un reflex de l'enfonsament del somni occitanocatalà que uns quants havien anat gestant des

de mitjan segle XIX i que, com més va, més es va esfilagarsant i deixa pas a un altre tipus de projecte polític de llarg abast que ja no mira al nord, sinó cap a la península: l'iberisme. Projecte que precisament van defensar altres figures del modernisme, com Joan Maragall.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Puig i Ferrer, J. (1934) *Camins de França*. Barcelona, Editorial Proa (A tot vent).
Rafanell, A. (2006) *La il·lusió occitana*. Barcelona, Quaderns crema.
Daudet, A. (2006) *Romans, récits et contes*. París, Omnibus.

